

Esmaabi mullika ja lehma sünnituse korral M. Jalakas

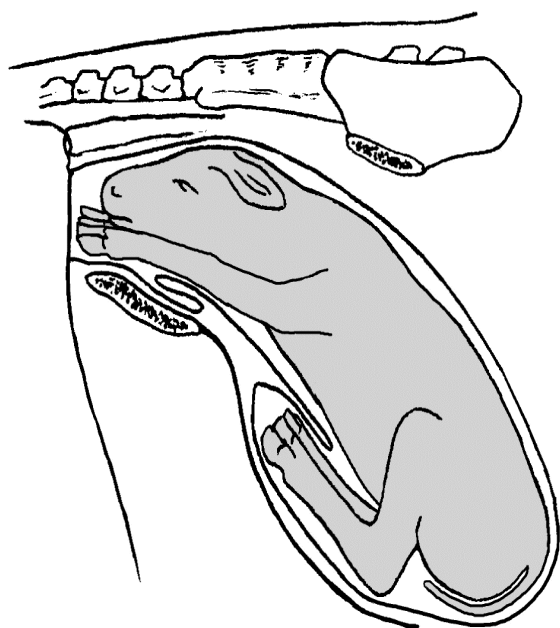
Mullikatel ja lehmadel on meie põllumajandusloomadest kõige sagedamini (3–10%) abistamist vajavaid sünnitusi, sealjuures on mullikatel (esmaspoegijatel) neid kaks korda sagedamini kui lehmadel (korduvalt poeginutel).

Sünnitus on **normaalne**, kui väljutatakse ilma välise abita elusloode ja päramised (lootekestad) eemalduvad kuni 12 tunni jooksul pärast loote väljutamist. Sünnitust nimetatakse õigeaegseks, kui see toimub loomaliigile omase tiinusaja lõppedes (veisel 270...290 päeva). Kui sünnitus toimub varem, siis nimetatakse sünnitust enneaegseks, kui hiljem, siis üleaegseks sünnituseks. Sünnitusaja kõikumist ühe nädala piirides võrreldes loodetavaga peetakse veise puhul normaalseks.

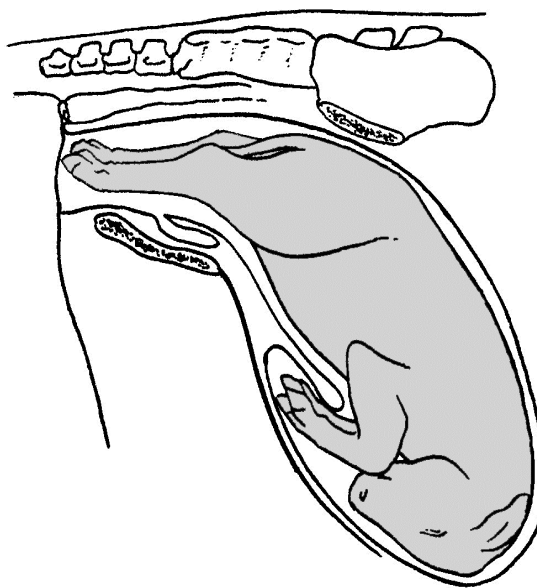
Lehma normaalse sünnituse korral on loode pikiasetuses – emalooma ja loote pikiteljed on peaaegu paralleelsed. Loodetest sünnib umbes 95% eespikiasetuses – sünnitusteedes on eesjäsemed ja loote pea (joonis 1). Tagapikiasetuses (sünnitusteedes on tagajäsemed ja saba) sünnib 5% loodetest (joonis 2). Kuna tagapikiasetuse puhul on neli korda sagedamini raskeid sünnitusi ja kümme korda sagedamini surnultsündi, siis paljud spetsialistid ei pea sellist loote asendit lehma sünnituse korral normaalseks. Tagapikiasetuse korral võib nabaväät kergesti pitsuda, tagajäsemete sirutumiseks sünnitusteedesse on vaja rohkem ruumi. Samuti pikenevad avanemis- ja väljutusjärk, sest loode liigub sünnitusteedes vastakarva ning loote tagakeha ei ole sünnitusteede avardamiseks nii sobiva kujuga kui loote eesjäsemed ja pea. Eespikiasetuses lootel on sünnitusteedest väljuvatel jäsemetel sõrgade tallapind suunatud allapoole, aga kui väljuvad tagajäsemed, siis ülespoole. Kui on selgunud, et loode sünnib tagapikiasetuses, siis peab sünnitust eriti hoolega jälgima. Sünnituse abistamiseks peavad igas farmis olema käepärast sünnitusabinöörid ja käepidemed. Käepidemeteks sobivad väga hästi 2,5–3 cm läbimõõduga 35–40 cm pikkused tsingitud toru jupid. Iga kord pärast kasutamist tuleb nöörid ja käepidemed puhtaks pesta, kuivatada, panna kilekotti ning kindlasse kohta.

Tinglikult võib sünnituse kulu jagada sünnituse elnähtudeks ja kolmeks järguks: avanemistähtaeg, väljutusjärk ja päramiste eemaldusjärk.

Loote sünnitusaegne asend emakas

Joonis 1. Eespikiasetuses loode

Joonis 2. Tagapikiasetuses loode

Sünnituse **elnahtude** ajaks on piim laskunud nisadesse ja vaagnasidemete tagumine serv on lõtvunud. Sünnituse elnähud kestavad mõnest päevast mõne nädalani. Tiinetel mullikatel ilmnevad sünnituse elnähud varem kui lehmadel. Lehmad on rahutud ja vabapidamise puhul eemalduvad teistest vaikselt kohtadesse. Sünnituse lähenedes häbememokad tursuvad ja

lõtvuvad. Tupest eritub lima. Vahetult enne sünnitust rohkeneb limavoolus ja lima muutub vedelaks ning läbipaistvaks. Eelnähtude ja avanemisjärgu ajal võtab loode lõplikult sünniaegse asendi. Kui häbe ja selle ümbrus on saastunud, siis pestakse see sooja vee ja seebiga puhtaks.

Avanemisjärgu algust on välisel vaatlusel raske kindlaks teha. Harilikult loetakse selle alguseks väituste ilmumist. Algul nõrgad ja 15–20 minuti järel korduvad väitused muutuvad kord-korralt tugevamaks, kestvamaks ja sagedasemaks. Väituste toimel tõuseb emakasisene rõhk ning lootepeödied koos lootega surutakse vastu emakakaela. Pingutuvad ka kõhulihased, mistõttu emakasisene rõhk tõuseb veelgi. Kõhulihaste pingutumisel tõstetakse loode koos emakaga kõhuõõnes ülespoole, emaka ja diafragma kontraktsioonide toimel lükatakse ta lähemale vaagna sissekäigule. Lootepeöis surutakse emakakaelakanalisse ja ta laiendab seda ühtlase elastse kiiluna.

Avanemisjärgu ajal on lehm rahutu. Sünnitusvaludest tingituna heidab ta korduvalt maha ja tõuseb jälle püsti. Tavalisest erinevalt teeb ta seda hooletult ja järsult. Lehm haarab sööta suhu ja sööb seda ainult üksikute suutäite viisi, mäletseb lühiajaliselt ja ebaregulaarselt.

Avanemisjärg kestab 2–6 tundi. Tiinetel mullikatel kestavad sünnituse eelnähud, avanemisjärg ja loote väljutusjärg kauem kui korduvalt poeginud lehmadel ja on antud normi ülemise piiri lähedal. Väljutusjärgu lähenedes väitused tugevnevad ja häbemepilust ilmub nähtavale sinakas allantoisipõis. Avanemisjärg loetakse lõppenuks, kui loote pea ja eesjalad (tagapikiasetuse korral tagajalad) on tunginud tuppe ja allantoisipõis (öeldakse ka esimene lootepeöis e veekott) lõhkeb. Mõnikord lõhkevad allantoisi- ja amnionipõis (teine lootepeöis e veekott) üheaegselt.

Sünnituse väljutusjärg. Enamasti järgneb esimese lootepeöie lõhkemisele väituste intensiivsuses teatud paus ja lehm rahuneb. Kui esimese lootepeöie lõhkemise ajal loom lamas, siis pärast põie lõhkemist tõuseb ta harilikult üles. Umbes poole tunni pärast väitused tugevnevad ja sagenevad uuesti. Lehm heidab lamama ja harilikult ei tõuse enne väljutusjärgu lõppu. Häbemepilust ilmub nähtavale tugevaseinalisem, hallikasvalge teine lootepeöis. Läbi selle on näha ja kombeldavad sõrad. Teise lootepeöie lõhkemisel voolab välja kollakaspruun limane vedelik, mis libestab sünnitusteid. Sünnituse ajal lamab lehm poolkülili, harvem külili asendis. Lamaval loomal on emakasisene rõhk umbes neljandiku võrra suurem kui seisval loomal ja väljutusjärg kulgeb kiiremini. Väljutusjärgu ajal lamab lehm sagedamini paremal küljel. Kui eespikiasetuses loode ei ole tunni aja jooksul sünnitusteedes edasi nihkunud, siis pannakse jäsemetele lisaõrgadest kõrgemale sünnitusabinöörid ning püütakse tõmbamisega loote väljutamisele kaasa aidata. Loote pea väljumisel tõmmatakse pisut ülespoole, rindkere väljumisel otse ja seejärel kaarjalt allapoole. Tõmmata võib 3–4 inimese jõuga. Jäsemetest tõmmatakse vaheldumisi ja samal ajal püütakse loodet ümber pikitelje pöörata, et ta paremini kohanduks sünnitusteedega. Tagapikiasetuses lootele pannakse sünnitusabi nöörid jäsemetele, kui loote jäsemete kannapiirkond on häbemepilu piiril ja aidatakse tõmbamisega väljutamisele kaasa, et vältida loote lämbumist. Kui tõmbamine ei anna 15–20 minuti jooksul tulemusi, siis tuleb pöörduda loomaarsti poole.

Päramiste eemaldumisjärg. See järg algab loote väljutamisest ja lõpeb päramiste väljutamisega. Pärast loote väljutamist algavad 15–30 minuti pärast väitused uuesti. Neid väitusi nimetatakse järelväitusteks. Mõnikord kaasnevad sellega ka nõrgad kõhupressi tõuked. Lootekestad vabanevad esmalt emakasarve tipust, seepärast eemalduvad veisel päramised normaalse sünnituse korral pahupidi pööratuna. Väljutatud päramised on sinakasvalkjad, sileda ja läikiva pinnaga. Päramiste väljutamisega lõpeb sünnitus. Seoses platsenta ehituse iseärasustega kestab päramiste eemaldumisjärg lehmadel suhteliselt kaua. Päramised peaksid eemalduma hiljemalt 12 tunni jooksul. Kui päramised selle aja jooksul eemaldunud ei ole, siis tuleb sellest teavitada loomaarsti. Eemaldunud päramised tuleb ära koristada, et lehm ei saaks neid süüa. Päramiste söömine võib põhjustada lehmale seedehäireid.